

Türkiye'de Din Politikalarının ve Bugünü Üzerine

Aralık 1999A+A-

Cumhuriyet'in kuruluş döneminden itibaren Türkiye'deki iktidar mekanizması "yeni" ideolojik ve yapısal konumu nedeniyle kendini meşru kabul ettirmenin yollarını aramış, bu uğurda fikrî ve amelî her türlü "çare"ye 'başvurmayı zarurî addetmiştir. Böylece katı merkezîyetçi ve dayatmacı kimliğiyle hayatın bütün alanlarını belirlemeye ve yönlendirmeye girişmiş, bu cümleden olmak üzere toplumda önemli bir dinamizm ve güç kaynağı olan dine karşı da pek çok alanda kendine özgü politikalar geliştirmeye çalışmıştır.

1921 tarihli ve 85 sayılı Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu'nun ilk maddesine konulan "hâkimiyet bilâ kaydû şart milletindir" ifadesi ile ulusal egemenlik ilkesini benimseyen yeni Türkiye devleti, böylece ideolojik seçimini ortaya koymuş, bir kurumsal yapı olarak ümmet yerini millete bırakmıştır. "Diyanet işleri Reisliği"ni ihdas eden 1924 tarihli ve 429 sayılı Şer'îye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye Vekaletlerinin ilgâsına Dair Kanun, 430 sayılı Tevhîd-i Tedrisat Kanunu, 431 sayılı Hilafetin İlgâsına ve Hânedân-ı Osmânînin Türkiye Cumhuriyeti Memâlik-i Hâricine Çıkarılmasına Dair Kanun, Mehâkim-i Şer'îyenin ilgasına ve Mehâkim Teşkilatına Ait Ahkâmı Muaddil Kanun ve Türkiye devletinin "laik" olduğunu belirten 1937 tarih ve 3115 sayılı Teşkilat-ı Esâsiye Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun ile ulusçu ve laik kimliğe dayalı Cumhuriyet'in hukuki temelleri oluşturulmuştur.

Kökleri tanzimat dönemine kadar uzanan batılılaşma sürecinin bir devamı ve "yoğunluklu hal"i olan Cumhuriyet iktidarı, varmak istediği hedefler muvacehesinde dinin bütünüyle saf dışı bırakılmasının toplumsal tekabülîyeti açısından imkansızlığının her zaman bilincinde ve farkında olmuştur. Bu durum kendisinin örnek alındığı modern Batı iktidarları için de söz konusudur. Onlar da dini hiçbir zaman bütünüyle ortadan kaldırmak gibi bir gaye gütmemişler, aksine modernitenin değerleri çerçevesinde onu yeniden şekillendirme, yorumlama, tanımlama ve daha sonra da ondan yararlanma yolunu seçmişlerdir.

1937'de anayasaya geçirilen Türkiye devletinin laik olduğu ilkesi ile ilgili olarak Meclis'te Hükümet adına bir konuşma yapan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın şu sözleri dinin bütünüyle yok edilmek istenmediğini, bununla birlikte ancak iktidar tarafından belirlenmiş ve tanımlanmış bir dine müsaade edilebileceğini net bir biçimde ortaya koymaktadır:

"...Mademki tarihte deterministiz, mademki icraatta pragmatik maddiyetciyiz, o halde kendi kanunlarımızı kendimiz yapmalıyız... Eşhasın vicdan hürriyetlerine ve istedikleri dinlere intisabına zerre kadar müdahalemiz yoktur. Herkesin vicdanı hürdür. Bizim istediğimiz hürriyet, laiklikten maksadımız, dinin memleket işlerinde müessir ve âmil olmamasını temin etmektir. Bizde laikçiliğin çerçevesi ve hududu budur... Biz diyoruz ki, dinler vicdanlarda ve mabedlerde kalsın, maddi hayat ve dünya işlerine karışmasın. Karıştırmıyoruz ve karıştırmayacağız. "

Böylece halkın ekserisinin Allah tarafından inzal olunmuş ve dolayısıyla da O'nun tarafından belirlenmiş ve tanımlanmış olarak iman ettiği din, gücü elinde bulunduran modern devlet tarafından yeniden tanımlanıyor ve "dinin memleket işlerinde müessir ve âmil olmaması", "sadece vicdanlarda ve mabedlerde kalarak maddi hayat ve dünya işlerine karışmaması" garanti altına alınmak isteniyordu. İktidar mekanizması sahip olduğu ideolojik ve yapısal kimliği doğrultusunda doğrudan dine müdahale hakkını kendinde görebiliyor ve bunun için gerekli hukukî ve kurumsal düzenlemeleri de eksiksiz tamamlamaya çalışıyordu. Nitekim Şükrü Kaya'nın yukarıda zikredilen "karıştırmıyoruz ve karıştırmayacağız" sözleri de bu konudaki kararlılığı ve ısrarı ifade etmekte; her ne pahasına olursa bu konuda taviz verilmeyeceğinin altını çizmekteydi.

Laikliğin resmen devletin temel niteliği olarak kabul edilmesinden çok önceleri kurulan Diyanet işleri. Reisliği de yukarıda belirtilen laiklik tanımı çerçevesinde bir hedefle kurulmuştu. Nitekim, 1924 tarihli ve 429 sayılı Kanun'un 1. maddesinde şu ifadeler yer almaktaydı:

"Türkiye Cumhuriyeti'nde muamelâtı nâsa dair olan ahkâmın teşri' ve infazı TBMM ile onun teşkil ettiği Hükümete ait olup din-i mübin-i İslâm'ın bundan maada itikâd ve ibadâta dair bütün ahkam ve mesâlihinin tedviri ve müessesât-ı din iyen in idaresi için Cumhuriyet'in makamında bir Diyanet İşleri Reisliği makamı tesis edilmiştir."

Burada da din inanç, ibadet ve muamelât olmak üzere üç bölüme ayrılıyor ve sosyal, siyâsî, hukukî ve ekonomik alanlar başta olmak üzere "dünya ile ilgili" hükümleri ve görüşleri içeren muamelât

kısmı hayatın dışına çıkarılıyordu. Onun yerine bu alanla ilgili yasama ve yürütme yetkisi TBMM ile onun teşkil ettiği hükümete bırakılıyordu.

Ulusçu ve laik bir kimlik üzerinde yükselen yeni iktidar, sadece bir kısım hukukî ve yapısal düzenlemelerle iktifa etmemekte, aynı zamanda bu düzenlemeleri ayakta tutmaya yarayacak ve toplumsal kabulünü sağlayacak teorik ve fikrî bir çerçeve oluşturarak bunları hayata geçirmeyi hedeflemekteydi. Bir yandan ulusçuluğa özünde zıt olan ümmet fikrini; diğer taraftan dinin siyasal alana yönelik talepleri başta olmak üzere, hukukî, iktisadî, ailevî vb. pek çok alana ilişkin laiklikle bağdaşması mümkün olmayan hükümlerini reforme etme gibi bir proje içerisine girmektedir.

Cumhuriyet döneminin ikinci Millî Eğitim Bakanı olan Hamdullah Subhî Tanrıöver'in 1923 yılında yaptığı "Milliyet Düsturları" başlıklı konuşmasında ortaya koydukları böyle bir proje bağlamında oldukça manidardır:

"...Fakat efendiler, milliyetlerin doğmasında son derece yardımcı dokunmuş bir hareket vardır ki, buna dinî islahat adını verirler. Bazı Alman yazarları çok haklı olarak: "Dinî islahat hareketi, milliyet devrinin başlangıcıdır" diye iddia ederler. Reformasiyon adı verilen bu bereketli büyük hareket ile Türkler ne kadar çok ilgilense yeridir. Çünkü inanırım ve iddia ederim ki, lüzumsuz derecede uzayan bir bunalımdan, bir keşmekeşten sonra, biz de dönüp dolaşır bu Reformasiyon hareketini incelemeye ve ondan çıkabilecek derslerden yararlanmaya muhtaç olacağız; hatta mecbur olacağız."

Mezkur konuşmada açıkça milliyetlerin doğmasıyla dinin reformasyonu arasında bir ilişkinin var olduğu ifade edilmekte, ümmetten ulus bilincine geçilmesi noktasında din ile ilgili mutlaka belirli düzenlemelere gidilmesinin zorunluluğu anlatılmak istenmektedir. Dinin verili durumunun böyle bir ulusalcı kimliğe mani olduğu; o, kendi halinde bırakıldığı müddetçe ulusalcılığın başarılı olamayacağı açıkça görülmektedir. O halde örnek alınmaya çalışılan Batı, bu noktada da takip edilmeli ve buna karşı kayıtsız kalınmamalıdır.

Böylece Cumhuriyet, dinî reform adı altında "millî İslâm"ı yaratmak ya da "İslâm"ı Türkleştirmek için pek çok yol denemiş, meselenin ideolojik ve teorik planda işlenmesi ve sistemleştirilmeye çalışılması yanında Kur'an'ın Türkçe'ye çevrilmesi, ezanın türkçeleştirilmesi, namazların Türkçe kılınması gibi bir takım hususlar da acilen devreye sokulmuştur.

Konuyla ilgili olarak dönemin Darülfünun Terbiye Müderrisi İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) 1928 yılında Millî Mecmû'a'da yer alan anket sorularını cevaplarken şunları söylemektedir:

"Hülasa, İslâm dinini Türkleştirmek lazımdır. Bunun için başlıca iki müessesenin meslekî faaliyetine ihtiyaç vardır: İstanbul Dârülfünûnu'nun İlahiyat Fakültesi ile İstanbul Konservatuvarı. İlahiyat Fakültesi, dinî müessesenin Türk milletinin içtimâî bünyesiyle mütesânid bir surette tekâmül imkanlarını tetkik edecek, bilhassa Müslümanlığın Türklük harsına intibakını temin edecek, aynı zamanda İlm-i Kelâm ve Tasavvuf yerine kâim olacak bir Din felsefesi tesis edecektir. Konservatuvar, dini mûsikiyi vücûda getirecek ve müezzinlerin, imamların mûsiki terbiyesini verecektir."

Daha sonra aynı yıl içerisinde İlahiyat Fakültesince hazırlanmış bulunan "Dinî İslahatın Esasları Hakkında Lâyiha" başlıklı metinde (ilmî bir heyet, tarafından hazırlandığı iddia edilen bu lâyihanın İsmail Hakkı tarafından kaleme aldığı anlaşılmaktadır), bütün içtimâî müesseselerin millileşmesi kapsamında, içtimâî bir müessese olan dinin de millileşmesi gerektiği savunulmakta ve bu çerçevede, ibâdetin şekli, dili, sıfatı ve fikriyatının reformasyonu önerilmektedir .

Bu süreçte egemen iktidar, kendine bağlı bütün resmî ve gayr-i resmî organları aracılığı ile bir yandan ideolojik ve fikrî donanımını sağlamaya çalışmakta, diğer taraftan kanunî düzenlemeler gerçekleştirilerek, İslâm'ın Türkleştirilmesi projesine karşı çıkan unsurları terbiye etmeyi amaçlamakta idi. Mesela daha önce olduğu gibi sadece Arapça ezan okuyan müezzinlerin görevlerine son verilmiyor, 2 Haziran 1941 tarihinde Ceza Yasası'nın 526. maddesine yapılan bir ilaveyle kim ve nerede olursa olsun Arapça ezan ve kamet okuyanlara 3 aya kadar hafif hapis veya 10 liradan 200 liraya kadar hafif para cezası getiriliyordu.

Kanunun uygulanmasında oldukça katı ve sert davranılıyor, "cezaevinin herkesin girebileceği bir yer olmadığı" yolundaki bir düşünceyle cezaevinde Arapça ezan okuyan bir kişiye bile mezkur madde aynen tatbik ediliyordu. Nitekim Yargıtay İkinci Ceza Dairesi'nin 27 Ocak 1949 tarih ve E. 708, K. 384 sayılı şu kararı, projenin hayata geçirilmesindeki baskıcı ve dayatmacı tutumu açıkça gözler önüne sermektedir:

"Saniğin Arapça ezan okumaktan hükümlü olarak cezasını çekmekte bulunduğu cezaevinde tutuklu ve hükümlülerden bir kısmı ile cemaat halinde namaz kıldıkları sırada birkaç defa Arapça kamet okuduğu şehâdete müsteniden mahkemece kabul edilmiş olduğu ve saniğin bu hareketi 526.

maddenin son fıkrası ile âmnenin nizamına müteallik kabahatler meyanında yer almış bir suç teşkil ettiği halde cezaevi'nin herkesin girebileceği bir yer olmadığı yolunda kanunun istihdaf eylediği gayeye aykırı bir düşünce ile. beraat kararı verilmesi yolsuzdur."

Cumhuriyet iktidarı içeride ve dışarıda gelişen yeni şartlar ışığında konumunu sağlamlaştırmak ve kitleleri kendisine entegre etmek amacıyla sürekli olarak bir takım yeniliklere girişmiş ve bu meyanda hukukî ve yapısal pek çok alanla ilgili farklı düzenlemelere gitmiştir; zaman zaman kendi içerisinde büyük çelişkilere düşmeyi göze almış, daha önceki uygulamalarında tadilatta bulunmuş ve hatta bazen tavizkar gibi görünen tutumlar içerisine girmiştir. Bununla birlikte tek partili dönemden çok partili döneme geçişte görülen bir takım değişiklikler devletin ulusçu ve laik kimliğini hiçbir zaman sorgulamaya açmaya izin verecek bir nitelikte olmamıştır.

Mesela çok partili hayata geçildikten sonra DP iktidarı iç ve dış gelişmelerle bağlantılı olarak din ve vicdan özgürlüğü ile laikliğin anlaşılması konusunda bir "yumuşamaya" ve nisbeten liberal politikalar izlemeye geçmiş olsa da parti programında "Partimiz, laikliği hiçbir din düşüncesinin, kanunların tanzim ve tatbikatında müessir olmayacağı manasına anlar" ifadesine açık yer vermiş ve devletin temel düzenim korumaya yönelik yeni tedbirleri almayı kesinlikle ihmal etmemiştir. Nitekim 25 Temmuz 1951'de 5816 sayılı Atatürk Hakkında İşlenen Suçlar Hakkında Kanun çıkarılmış ve bu kanun oldukça ağır bir biçimde uygulanmıştır. Mesela Ticanilerin şeyhi Kemal Pilavoğlu bu kanun gereğince 15 yıl ağır hapse mahkum edilmiştir. Ayrıca muhtelif İslamcı yayıncılar ve faaliyetler üzerine birçok tutuklamalar gerçekleştirilmiş ve 7 Şubat 1953'te Ankara'da toplanan DP istişare kongresinde dönemin Başbakanı Menderes bir konuşma yaparak, dinin dünya işlerine ve siyasete karıştırılmasını önleyici bir kanunun gerekliliğine işaret etmiş, böyle bir tasarı hazırlanarak 24 Temmuz 1953 tarihinde siyasi veya kişisel nüfuz veya çıkar sağlamak amacıyla dini veya dini hisleri yahut dince kutsal tanıtılan şeyleri veya dini kitapları alet ederek her ne şekilde olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunan kişilerle, bu fiillere katılan derneklere yönelik cezai yaptırımların düzenlendiği o 187 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun çıkarılmış ve ciddi yaptırımlara gidilmiştir.

Benzer durum daha sonraki 60'lı, 70'li, 80'li ve 90'lı yıllarda da devam etmiş, egemen iktidar sürekli olarak temel kimliğini ve düzeni koruyucu önlemleri almaktan kaçınmamıştır. Cumhuriyet'in başlangıç dönemlerinde olduğu gibi teorik olarak laiklikle çelişme pahasına dini kontrol altına alma, yönlendirme, belirleme ve tanımlama "görev"ini sürdürmüştür; kendisiyle uzlaşmayan ya da kendi projesi çerçevesinde hareket etmeyen dinî cemaat veya guruplara yönelik baskı ve şiddet kullanımını da bütün gücüyle uygulamaya çalışmıştır.

1981'de hazırlanan Askerin Din Bilgisi adlı kitapta ortaya konulanlar da daha sonraki dönemlerde, iktidarın dine nasıl bir konum biçtiği ve ondan nasıl yararlanma yoluna gittiğini açık bir biçimde göstermektedir:

"Vatandaşın devlete karşı görevleri şunlardır:

a. Yasalara ve nizamlara uymak: Vatandaş olarak her-şeyden önce devletin buyruklarına yani yasalarına itaat etmek zorundayız. Yüce Allah Kuran-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, peygamberlere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin" (Nisa Suresi-59). Allah bu ayet-i kerime ile hükümetin buyruklarına yani yasalara itaat etmenin, Allah'a ve peygamberine itaat derecesinde olduğuna işaret buyurmaktadır. Yani yasalara itaat etmek Allah'ın buyurduğunu yerine getirmek demektir. Bu nedenle yasalara ve nizamlara aykırı davranışlar, dünyada cezalandırılacağı gibi, Allah tarafından ahrette de cezasız bırakılmayacaktır".

Laikliğin temellerinin dahi İslamiyet'te arandığı eserde "Sevgili Peygamberimiz ise laiklik konusunda şöyle buyurmuştur" sözlerine yer verilmekte ve ardından "özetle söylemek gerekirse, laik bir devlet dinsel buyruklarla yönetilemez" denmektedir. Daha sonra, Türk ulusunun yaratılış ve ayırıcı niteliğine en uygun olan yönetimin Cumhuriyet yönetimi olduğu kaydedilerek, "Biz... TBMM'nin ulusun işlerinin bütününe doğrudan doğruya el koymasından yanayız" ifadesi serdedilmektedir. İleriki sayfalarda laiklik tanımına yer verilen eserde şu ifadeler yer almaktadır:

"Dinde olmayan asılsız bir şeyi dine sokmamak, dünya işlerini dine karıştırmamak laikliktir ve bu yol İslam'ın ruhuna da uygundur... Laiklik İslam'ın esasında vardır. Peygamberimizin "İlim Müslümanın malıdır, onu nerede bulursanız alınız" hadisi de Müslümanların ilim ve tefekkürde bir takım dini kayıtlara bağlı olmadığını göstermektedir".

2000'li yıllara girerken Cumhurbaşkanının bir takım açıklamaları sonucu günümüzde alevlenen dine reform tartışmalarını ve Kur'an'da yer alan muamelât ile ilgili ikiyüz küsur âyetin yerini medenî hukuka bırakması gerektiği tezlerini yukarıda ortaya konulmaya çalışılan böyle bir din-devlet ilişkisi süreci içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. Cumhuriyet'in başlangıcından ve hatta daha öncesine kadar giden bu tartışmalar ilk defa gündeme gelmiş olmayıp daha yoğun ve şiddetli haliyle oldukça eski zamanlarca da ortaya çıkmıştır. Bu tartışma temelde yukarıda izah

edilmeye çalışıldığı gibi modernite değerlerinin temel kabul edilmesi ve bu değerler çerçevesinde dünyayı ya da belirli bir coğrafyayı yeniden inşâ etme arzusu ile yakından bağlantılıdır. Egemen modern değerlerin en temel özelliklerinden olan ulusçuluk ve laiklik bu inşâ ameliyesinin temel taşları olurken kendisine özgü bir dünya tasavvuru ve hükmüne sahip olan, hayatın bütün alanlarını belirlemek isteyen dinin olduğu gibi kabul edilmesi egemen iktidar mekanizması tarafından mümkün görülmemektedir. Böylece son birkaç yüzyıldan itibaren muhtelif İslâm coğrafyalarında farklı kavramsallaştırmalarla da olsa gündeme getirildiği gibi din, asli yapısından ayrıştırılmalı, en azından hayata müdahale eden kısımları tamamen bertaraf edilemese bile, te'vîl edilerek tasfiye edilmelidir.

Cumhuriyet iktidarı, başlangıcından günümüze kadar gütmüş olduğu bütün bu politikalarına rağmen henüz sağlam bir zemine kavuşabilmiş değildir. Hâlâ kendisini ağır bir tehdit altında görmekte, "irtica" egemen yapı açısından birinci tehdit olarak algılanmaktadır. Bugüne kadar sürdürülen din projeleri mevcut iktidarı hoşnut edecek bir konumu sağlayamamıştır. Ama geçmişte olduğu gibi, bugün de sistem dine yönelik bu tutumundan taviz vermemekte, "ehlileştirilmiş bir din" anlayışını toplumun her kesimine empoze etmeye çalışmaktadır. Bu konuda sisteme entegre olmuş "din uzmanlarını kullanmakta, "günün koşullarına uygun" öneri ve teorileri hayata geçirmeye çalışmaktadır. Buna karşı direnenler, İslâm'ı özünde ne ise o haliyle gündeme taşımak isteyenler, egemen yapıyı ve onun modernist değerlerini reddedenler dün olduğu gibi bugün de ya "ikna yolu"yla ya da pek çok yeni hukuki düzenlemelerle sindirilmek ve susturulmak istenmektedir.

Cumhuriyet iktidarı, "himayecilik" ve "babalık" vasfını bugün de elden bırakmış değildir. Toplum hâlen bir hamiye ve "bir ebeveyne muhtaç çocuklar"dan müteşekkil topluluk olarak tasavvur edilmektedir. Böylece ne düşüneceklerini ve nasıl davranacaklarını bilemeyen bu büyük kitleye hâmilik ve babalık yapmak egemen iktidarın temel görevleri alanına girmektedir. Onların sadece ne bilecekleri değil, nasıl ve neye inanacakları da bu "baba" tarafından öğretilmelidir. Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığından İlahiyat Fakültelerinin kuruluşuna, Din derslerinin devlet tarafından zorunlu hale getirilmesinden "Askere Din Kitabı"na kadar hep bu düşünce ve tavır ön plandadır.

Üstel'in "kültürel yurttaşlık" tanımında da dile getirdiği gibi, Kemalist iktidar, pratikte vatandaşlığı nüfusun bütününe yönelik, hukuksal bir kategori olarak değil, içi belirli vasıflarla -kökene, dile, cinsiyete ve bütün bunların ifadesi olarak kültüre dayalı vasıflarla- önceden dolmuş bir özellik olarak ele almış ve bununla iş görmüştür. Gerekli görülen vasıflara sahip olmayanlar, kendi iradesine sahip olmayan, adına konuşulacak, temsil edilecek, ama bir yandan da himaye edilecek "nesne" halktır.

Egemen güç, dine yönelik sürdürdüğü bu politikaları, oluşturduğu kurum ve kurallarıyla aslında kendine temel yaptığı bir takım ilkeleriyle açıkça çelişkiye düşmektedir. O kendi içerisindeki bu çelişkileri gidermek, toplumun hamisi ve babası olma rolünden sıyrılmak yerine, gerçekte hiç hakkı olmayarak dini düzenlemeye, onu kontrol altına almaya ve tanımlamaya çalışmaktadır. Bu da onun bir yönüyle pragmatik yapısından kaynaklanmaktadır. İktidarı koruma uğruna, kendisiyle çelişmeyi göze alabilmekte ve din de dahil olmak üzere eline geçirdiği her şeyi araçsallaştırabilmektedir. Bu açıdan Ünder'in "Kemalizmin felsefesi pozitivizm değil, pragmatizmdir" iddiası haklı gözükmektedir. Ona göre, pragmatik tutum, her şeyi kullanılabilir hale getirir; araç olarak kullanma, duygusal içsel bir özdeşleşme gerektirmez; pragmatik tutum aşağılama olanağı da sağlar.

Sonuç olarak egemen sistem, kendi değerleriyle çelişme, onları yeri geldiğinde aşağılama pahasına da olsa, iktidarını sürdürmek ve gücü belli kesimler dışında kimseye teslim etmek istememektedir. Bunun önüne çıkan her tur teorik ve pratik gücü de çok çeşitli yöntemlere başvurmak suretiyle, muhalefet unsuru olmaktan çıkarmak ve sisteme katmak istemektedir. Bugün pek çok muhalif kesim ve ideolojiler geçmişte olduğunun aksine sulandırılmış ve evcilleştirilmiştir. Bununla birlikte İlâhî kaynaklı din, yani İslâm, köklü bir muhalefetin dinamizmini sağlayacak yegane unsur olarak görünmektedir. Bu nedenle egemen iktidar tarih boyunca olduğu gibi dinin muhalif unsur olmaktan çıkartılması için yoğun gayret içerisinde olmayı ısrarla sürdürmeye çalışacak, kendi gücünü tahkim etmek amacıyla dini siyasetine alet edecektir. Fakat adaleti ikame etmek ve zulmü ortadan kaldırmak için gönderilmiş olan dinin mevcut durumu onaylaması tabii ki mümkün değildir. O, başlı başına tarihe müdahale anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla onun müntesipleri dinin kendi özüne yabancılaştırmasına ve egemen iktidarı meşrulaştırıcı bir söyleme büründürülmesine asla müsaade etmemeli ve etmeyecektir.

[Yakın Dönem TC Tarihi](#)

[Haksöz Dergisi Sayı: 105 - Aralık 1999](#)

Kaynak: [Türkiye'de Din Politikalarının ve Bugünü Üzerine - Fethi Kılınç](#)